* తప్పు *

శ్రీ కొమ్మూరి వేణుగోపాలరావు

అర్ధరాత్రి పన్నెండు గంటలు దాటుతుంది.

అమావాశ్య చీకటి. అక్కడక్కడా వున్న వీధి దీపాలు మాత్రం కొంచంగా వెలుగును ప్రసాదిస్తున్నాయి. కీచురాళ్ల చప్పుడు, గోదురు కప్పలు అరిచే సవ్వడితప్ప మరే శబ్దమూ వినిపించటల్లేదు.

ఆ కటికచీకటిలో, ఆ నిశ్శబ్ద వాతావరణంలో నడుస్తున్నది ఒకే ఒక వ్యక్తి—హెడ్ కాన్‌స్టేబులు నాయుడు.

టక్ టక్ మని బూట్లచప్పుడు చేసుకుంటూ నడుస్తున్న నాయుడు, చేతిలో లాఠీని ఠీవిగా పట్టుకుని నడుస్తున్న నాయుడు, ఆ నిశీథంలో నీడలా కదిలిపోతున్న నాయుడు ఏదో ఆలోచిస్తున్నాడు పరధ్యాసగా.

నలభయి అయిదేళ్ళ వయస్సు నాయుడిది. ఈ నలభయి అయిదేళ్ళ వయస్సులోనూ భయం ఎరుగని జీవితం నాయుడిది. పోలీసుగా అడుగుపెట్టి నప్పట్నుంచీ ఎంతమందో దొంగల్ని పట్టుకుని, అధిక శ్రమలకోర్చి గట్టిపడిన శరీరం నాయుడిది. ఒక్క లాఠీ కర్రతో పదిమంది శత్రువుల్ని గడగడలాడించిన ఘనస్థైర్యం నాయుడిది.

అర్ధరాత్రివరకూ ఊరంతా తిరిగి, ప్రతివీధి గాలించిగాని యింటికిపోడు నాయుడు. అలా జరిగితేగాని అతనికి తృప్తిగా వుండదు. తను జీతం పుచ్చుకుంటున్నాడు కాబట్టి ఏదో వృత్తిధర్మంగా తన విధి నిర్వర్తించుకోవటం నాయుడి అభిమతం కాదు. తనకు యిష్టం అని తోచింది చేయటం అతని అభిమతం.

తను సిబ్బందిలోకల్లా ఉద్యోగధర్మం తెలిసినవాడు, నమ్మకస్థుడు అని పేరుపడినవాడు నాయుడు. పోలీసు కాన్‌స్టేబులుగా ప్రవేశించిన యీ పాతికేళ్ల కాలంలోను హెడ్డుకావటం తప్పితే అంతకంటే పైకి పోలేకపోయాడు. దానికి కారణం అతని ఉద్యోగ నిర్వహణా, పనితనమూ ఏమాత్రం కాదు. పోతే వ్యక్తిగతంగా అనేక కారణాలు వుండవచ్చు.

నేరస్థుల్ని పట్టుకోవటంలో అతడు ప్రాణానికి భయపడకుండా ధైర్యంగా నిల్చున్న సందర్భాలు, కత్తిపోట్లుతిన్న సమయాలు, తన్ను చూసిందే శత్రువులు గడగడలాడిన పరిస్థితులూ అతని గడచిన జీవితంలో అనేకం.

నడుస్తున్నాడు నాయుడు. ఆలోచించుకుంటూ నడుస్తున్నాడు. వెలుగుతున్న దీపాలక్రిందకి వచ్చేసరికి అతని నడకలోని ఠీవి, ముఖంలోని అప్రమత్తతా అంత స్పష్టంగా కాకపోయినా అస్పష్టంగానైనా కనిపిస్తున్నాయి.

నడుస్తున్న నాయుడు హఠాత్తుగా నిలబడిపోయాడు. దూరంగా గందరగోళం, కేకలూ వినిపిస్తున్నాయి. ఆ గోలవినే కాబోలు రోడ్డు కిరుప్రక్కలా ఉన్న యిళ్ళలోనూ, మేడల్లోనూ కూడా కొంచెం కొంచెంగా సంచలనం ప్రారంభమైంది. నాయుడు నిలబడి తన దృష్టి అందినంతదూరం చూశాడు. దూరంగా వెలిగిన దీపాలూ ఆ కాంతిలో పరిగెత్తుతున్న మనుషులూ అస్పష్టంగా కనిపిస్తున్నారు. నాయుడిలో ఉత్సాహం పొంగిపొర్లింది. చేతిలోని లాఠీని ఒకసారి గట్టిగా ఝూడించాడు. ఇటువంటిసమయాల్లో అతనికి వినిపించేది సాధారణంగా ఒకేకేక.—"దొంగ—"

పరిగెత్తుకు ముందుకు పోదామా అనుకున్నాడు నాయుడు. గందరగోళమూ, అరుపులూ తననే సమీపిస్తున్నాయి. నాయుడు ఉత్సాహంగా నిల్చుని నిటారుగా చూశాడు. సమీపంలో అడుగుల చప్పుడు జోరుగా వినిపిస్తున్నది. నాయుడు చప్పున ఒక

మూలకు ఒదిగి నిల్చున్నాడు. పరిగెత్తుతున్న అడుగుల చప్పుడు అంతకంతకూ సమీపిస్తున్నది. నాయుడికి ఆచీకటిలో పరిగెత్తుకువస్తున్న ఒక నీడమాత్రం కనిపించింది. సమయంచూసి మీద పడటానికి సిద్ధపడుతున్నాడు నాయుడు. వెనక అరుపులు దగ్గరగా వినిపిస్తూనే వున్నాయి. మేడలమీద వెలుగుతున్న దీపాలవల్ల వీధికూడా చాలావరకూ కాంతివంతం అవుతూంది.

"దొంగ...దొంగా...పట్టుకో"

తనదగ్గరగా వచ్చిన సమయం చూసి ఒక్క ఉదుటున మీద పడ్డాడు నాయుడు. ఆ ఊపుకి యిద్దరూ క్రింద పడ్డారు. బలమైన నాయుడి శరీరం క్రింద ఒక మానవ శరీరం గిజగిజ కొట్టుకుంటున్నది. నాయుడు అట్టహాసం చేస్తూ క్రిందపడిన వ్యక్తిని కదలనీయకుండా ఉండేందుకు ప్రయత్నం చేస్తున్నాడు.

"నన్నొదులు. ఎందుకు పట్టుకుంటావు?" ఒణుకు, పౌరుషం కూడుకున్న గొంతుతో క్రింద పడిన మనిషి అంటూ యింకా వదిలించుకునేందుకు ప్రయత్నిస్తూనే వున్నాడు.

"హుఁ! నిన్నే నావదిలేది. దొంగవి." నాయుడు ఆ మనిషిని కదలనియ్యటంలేదు. ఆ మనిషి చేతిలోని మూట ప్రక్కకు ఎప్పుడో పడిపోయింది. పరిగెత్తుకొస్తున్న జనం చాలావరకూ సమీపించారు. ఇంకో నిమిషంలో...

"అబ్బా" అని క్రిందకు తూలాడు నాయుడు. చేతిపట్టు ఎలాగో వదిలించుకున్న దొంగ తనకత్తిని నాయుడిగుండెకే గురిచేశాడు. కాని చీకట్లో అది అతనిబుజాన్నిమాత్రం గాయపరిచింది. నాయుడు వెంటనే సర్దుకున్నాడు. కోపంతో బుసలు కొడ్తూ "హుండాఖోర్. నన్నే" అంటూ బలంకొద్దీ వాడి దవడమీద యిష్టం వచ్చినట్లు కొట్టాడు. వాడు మళ్ళీ కదిలేందుకుకూడా సందియ్యలేదు. వాడు ఎలాగో సర్దుకునేలోపలే జనంవచ్చి మీద పడ్డారు.

నాయుడు నిల్చున్నాడు రొప్పుతూ. అతని ఎడంభుజంమీద చొక్కా రక్తంతో తడిసిపోయింది. బాధతో ఆ గాయంమీద కుడిచెయ్యి పెట్టుకుని గట్టిగా హత్తుకున్నాడు.

ఆజనంలో ఒక్కడూ నాయుడ్ని గాని, అతనికి పట్టిన అవస్థగాని చూసే స్థితిలో లేరు. వాళ్ళంతా దొంగని చితగ్గొట్టటంలోనూ, పోయినసొమ్మును తీసుకుని చూసుకోవటంలోనూ నిమగ్నులయిపోయారు.

ఇష్టమైనవాళ్లు నోటికొచ్చినట్లు బండబూతులు తిడుతున్నారు దొంగని. మరి కొంచం సాహసం గలవాళ్లు శక్తికొద్దీ అతడిమీద తమ ప్రతాపం చూపిస్తున్నారు. ఇన్ని చేస్తున్నా వాడు నోరువిప్పి 'అమ్మా' అనిగాని, బూతులు తిట్టటంగాని చేయలేదు. వాడి నోట్లోంచి, ముక్కుల్లోంచి రక్తం ప్రవాహంగా కారిపోతుంది.

నాయుడు కొంచం తేరుకున్నాడు యీలోపల. దొంగ వాడ్ని యిలా బాధపెడుతున్నందుకు కష్టం కలిగింది అతనికి. వారిద్దామని జనాన్ని తోసుకుని ముందుకుపోయి వాడి కెదురుగుండా నిల్చున్నాడు. అతని నోట్లోంచి ఏదో మాట బయటపడే పూర్వమే ఎవరో ఫోకస్ చేసిన టార్చిలైటు కాంతి యించుమించుగా యిద్దరి ముఖంమీదా పడింది.

ఆ కాస్త కాంతిలో వాడి ముఖంచూసీ చూడటంతోనే త్రుళ్ళిపడ్డాడు నాయుడు. అతని తలమీద పిడుగు పడ్డట్లయింది. తన వంకే తెల్లబోయి ఆశ్చర్యంగా చూస్తున్న వాడి చూపుల్ని తప్పించుకుని గిరుక్కున వెనక్కి తిరిగాడు. అతని తల తిరుగుతోంది. ఆ గడబిడ వాతావరణంలో ఒక్క నిమిషం ఉండలేకపోయాడు. భారంగా అడుగులు వేసుకుంటూ ఒకచేత్తో బుజాన్ని పట్టుకుని నడవసాగాడు.

నాయుడి గుండె దడదడ కొట్టుకోసాగింది. ఏమిటి చేయట మిప్పుడు? ఏం జరిగిపోయింది? ఈ పరిస్థితిని ఎలా తప్పించుకోవటం?

ఇంటికిచేరి తలుపు తట్టేలోపున అంతకంటే ఆలోచించుకునేందుకు అతనికి శక్తిలేకపోయింది. అతనిభార్య అలివేలు వచ్చి తలుపుతీసింది. తీస్తూనే రక్తం చూసి "అమ్మోయ్ అమ్మోయ్, ఏమిటది?" అన్నది కంగారుపడుతూ. "ఏం లేదు లేవే" అంటూ మెల్లిగా లోపలకువచ్చి గోడకు చారగిలబడి కూలబడ్డాడు నాయుడు.

అలివేలు కంగారుపడినా, గుండె బాదుకుని ఏడవవలసిన పరిస్థితి ఏర్పడలేదు. కాపురంలో కాలు పెట్టినప్పట్నుంచి యిటువంటి అనుభవాలు అప్పుడప్పుడూ ఎదురవుతూనే వచ్చాయి ఆమెకు. "ముత్యాలూ. వసేయ్ ముత్యాలూ" అని పిల్చింది.

లోపల పడుకున్న ముత్యాలు బద్ధకంగా కళ్లు నులుపుకుంటూ వచ్చి "ఏమిటే?" అని అడిగింది.

గోడకి జారగిలబడ్డ నాయుడు ముత్యాలువంక జాలిగా చూశాడు. అతను ఏదో మాట్లాడబోయే లోపలే అలివేలు "చెంబుతో నీళ్ళు తీసుకురామ్మా" ఈయనగారు ఎక్కడో కత్తిదెబ్బ తినివచ్చారు" అన్నది. ముత్యాలు కంగారుగా నీళ్లు తేవటానికి లోపలకు వెళ్లింది.

తన భుజం చన్నీళ్ళతో కడిగి కట్టు కట్టించుకుంటున్నంత వరకూ నాయుడు ఏమీ మాట్లాడలేకపోయాడు. అసలు విషయం ఎలా చెప్పటమో అతనికి అంతుపట్టలేదు.

బుజానికి కట్టుగట్టి ముడివేస్తూ "ఎంత దెబ్బ? ఇంతకీ ఆ వెధవ దొరికాడా? దొంగ చచ్చినాడు ఎంతపని చేశాడు? వాడ్నేం చెయ్యకుండా నే వూరుకున్నావా?" అనడిగింది అలివేలు.

"ఊ" అని మూలిగాడు నాయుడు. దొంగ చచ్చినోడు ఎవడో తెలిస్తే తనభార్యకి తనమీద యీ మమకారం వుంటుందా?

ఒకమూలగా నిలబడి వున్న ముత్యాలు నిద్రమత్తుతో ఆవలించింది ఒకసారి. అదిమాసి అలివేలు "నువ్వుపోయి పడుకోవే" అన్నది.

"ఇంకా రాలేదే?"

ముత్యాలన్న యీ మాటను నాయుడి భార్య అర్థం చేసుకుని "తమ్ముడేనా? వస్తాడులే. వాడికీమధ్య తిరగటం బాగా అలవాటయింది" అంది. ముత్యాలు లోపలకు పోబోయింది.

నాయుడు ఒక్కసారిగా ఉలిక్కిపడినట్లయిపోయి "ముత్యం. ఆగు" అన్నాడు. అతని భార్య, ముత్యాలు ఒక్కసారి తెల్లబోయి అతనివంక చూశారు.

"నన్ను ఇంతదెబ్బకొట్టినవాడెవడో తెలుసా?" నాయుడికంఠం హీనస్వరంతో గొణిగింది. ఆడవాళ్లు యిద్దరూ చూడటం తప్పితే మరేం మాట్లాడలేదు.

"ఆదొంగ ఎవరో తెలుసా?"

ఇతనిధోరణి వాళ్ళలో ఎవరికీ అర్థమయివుండదు. నాయుడి భార్య ఏదో అడగబోయి ఆగిపోయింది.

నాయుడు మెల్లిగా మూలిగాడు. "రాఘవులు ...నీ తమ్ముడు". అలివేలు కుప్పగా కూలిపోయింది. "నా తమ్ముడు. రాఘవులు. దొంగా?" ముత్యాలు ముఖం వెలవెలబోయింది. చూస్తుండగానే క్రింద వాలిపోయి పెద్ద పెట్టున ఏడవసాగింది.

"ఏడ్చేం లాభం? వాడిలా తయారవుతాడని కల్లోకూడా అనుకోలేదు. చెయ్యిదాటిపోయింది. అన్నాడు నాయుడు బాగా వెనక్కి వాలిపోయి. అలివేలు ముఖం కప్పుకుంది. "అయితే...అయితే వాడ్నేంచేశావు?" అనడిగింది గీరకంఠంతో.

నాయుడు నిట్టూర్చాడు. "ఏంచేస్తాను! ఈపాటికి స్టేషన్‌కు తీసుకుపోయివుంటారు" అన్నాడు.

రెండు నిమిషాలవరకూ ఎవరూ మాట్లాడలేదు. తర్వాత నాయుడే "వాడికీ పాడుబుద్ధి ఎలా పుట్టిందో అర్థంకాలేదు. ఇన్నాళ్లనుంచి బలాదూరు తిరుగుతూంటే యిలాగని ఎప్పుడూ అనుకోలేదు" అన్నాడు విషాదపూరితంగా.

నేలను బడి ఏడుస్తున్న ముత్యాల్ని ఓదార్చేందుకు ఎవరూ ప్రయత్నించలేదు. అకస్మాత్తుగా నాయుడు ఊహించని ప్రశ్న ఎదురయింది "వాడ్నెందుకు పట్టించావు? నా తమ్ముడిమీద నీకామాత్రం తీపిలేకపోయిందా?" అనడిగింది చటుక్కున అలివేలు మరచుర నాయుడివంక చూస్తూ.

నాయుడు ఉలిక్కిపడ్డాడు. "అదికాదు..." అంటూ యింకేదో చెప్పబోయాడు.

"ఏది కాదు? నీ ఉద్యోగధర్మం అంతా మా తమ్ముడిమీదే వెలగబెట్టేవా? నీ కింతకంటే మంచి మార్గం దొరకలేదూ? బావమరిదిని వదిలేస్తే నీ న్యాయమంతా నల్లబొగ్గులై పోతుందనుకున్నావా?" అని అరిచింది అలివేలు.

"నాకు మొదట్లో తెలీదే" అందామనుకున్నాడు నాయుడు. కాని భార్య అన్న మాటలకి కోపం ముంచుకువచ్చింది. వాడు వట్టి దొంగ వెధవలు ఊరుకున్నప్పుడు తను వాడిని వదిలిపెట్టి తప్పు చేయాల్సిన అవసరం ఏం పట్టింది? అయినా బావమరిది కదా అన్న మమకారంచేత దొంగతనాన్ని హర్షిస్తాడా?

"అవును. వాడు నీ తమ్ముడయితే ఎందుకని వొదిలిపెట్టాలి? దొంగతనం చేసెంతర్వాత శిక్ష అనుభవించాల్సిందే" అన్నాడు గట్టిగా అరుస్తూ.

అలివేలుకు కూడా కోపం పెల్లుబికింది. కోపంలో యింగితజ్ఞానం కూడా మర్చిపోయింది. "వాడసలు ఎలా విరగడయిపోతాడా అనేగా యిన్నాళ్ళనుంచీ నీయావ. అమ్మా, నాన్నా చచ్చిపోయి నాదగ్గరవుంటున్నాడనేగా నీ దుగ్ధ? ఆ పగని యివాళ్టికి తీర్చుకున్నావు. వాడంటే నీ కెప్పుడు మంటే" అని తన ఆవేశాన్నంతా వెళ్ళగక్కుకుంది.

నాయుడికి తల తిరిగింది. తను రాఘవులిపైన యింతవరకూ ఎటువంటి ద్వేషం పెట్టుకోలేదు. అసలు వాడింట్లో వుంటున్నందుకు ద్వేషం పెట్టుకోవాలా, యిష్టంగా వుండాలా అన్న సందేహమే రాలేదు యింతవరకూ.

"ఇంక నీకళ్లు చల్లబడ్డాయా? వాడప్పుడే యింటికిరావటం యిష్టంలేదుగా, వాడిమీద నేరాన్ని బాగామోపి అప్పుడే రాకుండా చెయ్యి. అలా చూస్తావేం? నీకేం అక్కర్లేదుగా. నీ ఉద్యోగం నీకుంటే చాలుగా"

"నోర్మూయ్" అని గదిమాడు నాయుడు.

అలివేలు పిచ్చిదైపోయింది. తల్లిదండ్రులు పోయినప్పట్నించీ తనే అన్నీ అయి పెంచిన తమ్ముడు మీది ప్రేమ యిప్పుడు భర్తమీద ఆవేశంగా పరిణమించింది.

"మూసుకుంటాను. నువ్వు చేసేదంతా చూస్తూ నోర్మూసుకుని ఊరుకోవాలేం? ఇంకేం? ఇన్నాళ్ళనుంచి ఎదురుచూస్తుంటివిగా పెద్ద పదవికోసం. ఇక వస్తుందిలే మా ప్రాణాల ఉసురుపోసుకుని" అని నోటికొచ్చినట్లు వదరింది.

భార్యను జుట్టుపట్టుకు యీడ్చి క్రింద పడేసి చచ్చేటట్లు కొడదామన్నంత కోపం వచ్చింది నాయుడికి. కాని పరిస్థితికి లొంగిపోయి తన కోపాన్ని దిగమింగుకుని ఊరుకున్నాడు.

ఆరాత్రంతా ముత్యాలు క్రిందపడి అవమానంతోనూ, బాధతోనూ, దుఃఖంతోనూ ఏడుస్తూనే వుంది. అలివేలు తిట్లు, శాపనార్థాలు పెడుతూ మధ్యమధ్య తనూ ఏడుస్తూనేవుంది. నాయుడు కదలక మెదలక అలా శిలావిగ్రహంలాగా కూర్చునే వున్నాడు.

తెల్లవారింది.

నాయుడు యింట్లో ఎవరితోనూ మాట్లాడలేదు. ముఖం కడుక్కొని, బట్టలు వేసుకుని, ఏ డయేటప్పటికి డాక్టరు దగ్గరకుపోయి భుజంమీద గాయానికి డ్రెస్సింగు చేయించుకున్న తర్వాత, దారిలో కాఫితాగి పోలీసు స్టేషన్‌కి పోయాడు. గేటుదగ్గిరే ఎదురయ్యాడు బీటు కాన్‌స్టేబులు సూటయిరవయ్యేడు. అతనికన్నా నాయుడు హోదాలో కొంచం పెద్దే అయినా చనువునుబట్టి అతను మామూలుగానే మాట్లాడుతాడు.

"రాత్రి బలే కేసుపట్టావే. నీ దెబ్బే చెపుతుందిలే నిజాన్ని. ప్రమోషన్‌వస్తే మా మొహం చూడవు కాబోలు" అన్నాడు పరిహాసంగా.

నాయుడడిగాడు: "నేనే అని ఎవరు చెప్పారు?"

"అక్కడున్న వాళ్లెవళ్లో చూశాగంటలే, సబ్ యిన్‌స్పెక్టరు నీకోసం ఎదురుచూస్తున్నాడు. పోయిరా" అన్నాడతను.

నాయుడు కంఠస్వరం కొంచం తగ్గించి "కాజేసిన మొత్తం ఎంత ఏమిటి?" అని అడిగాడు.

అతను కొద్దిగానవ్వి. నీకేమీ తెలియదేమిటి? అవుస్లే. దెబ్బతినంగానే వెళ్ళిపోయినట్టున్నావు. నగా నట్రా అంతా కలిపి అయిదు వేలు చిల్లరవుంటుందిట. సరే వెళ్లు లోపలికి" అంటూ బయటకు వెళ్ళిపోయాడు.

నాయుడు ఇన్‌స్పెక్టరు ముందుకుపోయి జరిగింది జరిగినట్టు చెప్పక తప్పలేదు. అసలు ఏవిషయమైనా దాచుదామనికూడా అతని ఉద్దేశం కాదు. అతను తన బావమరిదనికూడా ఒప్పుకున్నాడు. తనకు తగిలిన కత్తిదెబ్బ సంగతి రహస్యంగా ఉంచుదామని ప్రయత్నించాడుగాని ఒప్పుకోక తప్పలేదు. అంతా విని ఇన్‌స్పెక్టరు "బలేవాడివి నాయుడూ" అని పొగడ్తపారేశాడు.

ఆతర్వాత నాయుడు జైల్లోఉన్న రాఘవుల్ని చూడటానికి పోయాడు. చేతనవుతే నాలుగు హితోపదేశాలుకూడా చేద్దామని అతని ఉద్దేశం. అతను వెళ్లేటప్పటికి రాఘవులు ఏదో ఆలోచిస్తూ కూర్చున్నాడు. రాత్రి తగిలిన దెబ్బల ఫలితమేమో కట్టుకున్న బట్టలు అక్కడక్కడ చిరిగిపోయి, ముఖమంతా ఉబ్బరించిపోయి వుంది.

"రాఘవులూ" అని పిలిచాడు నాయుడు.

రాఘవులు తలత్రిప్పి యితని వైపు చూశాడు. నిద్ర లేకపోవటంచేతనో, లేక కోపంచేతనో కాని అతని కళ్లు ఎర్రగా మండిపోతున్నాయి.

"ఇలా ఎందుకు చేశావు రాఘవులూ?"

"నాయిష్టం" అన్నాడు రాఘవులు కోపంగా. "నాయిష్టం వచ్చినట్లు నేను చేసుకుంటాను. అడిగేందుకు నువ్వెవడివి?"

నాయుడు కొంచంగా తెల్లబోయాడు. తనను చూసి సిగ్గుతో కుమిలిపోతాడేమో ననుకున్నాడు. పశ్చాత్తాపం అతన్ని దహించివేస్తుందేమో అనుకున్నాడు. కాని అలా ఏమీ జరగకపోగా తనమీదే కోపం చూపిస్తున్నాడు?

అతను వెంటనే కోపం తెచ్చుకోలేదు. "ఇంతగా ఎలా మారిపోయావు రాఘవులూ? నువ్వీ స్థితిలోకి వస్తావని కల్లోకూడా అనుకోకపోయానే" అన్నాడు.

రాఘవులు యితనివంక మింగేసేటట్లు చూశాడు. అతని కళ్ళలో క్రోధం ఉట్టిపడుతూంది. "నే నెలా మారిపోతే నీకేం? నీపని నువ్వు చేసుకున్నావుగా. నీ చేతుల్తో నువ్వే పట్టించావుగా! ఇంక నీ ప్రాణం సుఖంగా వుందా?" అన్నాడు.

నాయుడికి యీమాటలు వింటే కొంచం అసహ్యం కలిగింది. "ఏడిశావు. ఇంకా పైగా దబాయిస్తావేం? నీమూలాన నలుగురిలో నా పరువుకూడా పోయింది" అన్నాడు, కడుపులోంచి పెల్లుబికిన ఉద్వేగం అణుచుకోలేక.

ఇక రాఘవులి నోటికి హద్దులేకపోయింది. "నా మూలాన నీ పరువు పోయిందిగా. నేను లేకపోతే పరువు బాగా వుంటుందికదూ" అన్నాడు. "నీ చేతుల్తో నువ్వు పట్టియిచ్చావు. దీనికితగ్గ ప్రతిఫలం నా చేతుల్లోనే అనుభవిస్తావు" అంటూ బుసలు కొట్టాడు.

నాయుడు ఏదో మాట్లాడబోయాడు.

"నాముందు నోరెత్తవద్దు. నీ సంగతంతా తెలుసు నాకు. నువ్వుచేసిన పనికి బావవని వూరుకుంటా ననుకుంటున్నావు కాబోలు. నే నెప్పటికయినా విడుదలై నా చేతుల్తో నీ పీక కసితీరా పిసికి చంపుతాను. పో! నా ముందునుంచి వెళ్ళిపో" అని అరిచాడు రాఘవులు, నాయుడుమాటకి సందివ్వకుండానే.

నాయుడు అక్కడో క్షణం ఉండలేకపోయాడు. గిరుక్కున వెనక్కి తిరిగాడు. తన డ్యూటీ చేసుకునేందుకు పోతూ "ఇన్స్పెక్టరుగారికి తప్ప యింకెవరికీ వీడు నా బావమరిదని యింతవరకూ తెలీదు. ఇక కొద్ది సేపట్లో అందరికీ తెలిసిపోతుంది" అనుకున్నాడు.

తన యింటికి పోవల్సిన టైము అయినా నాయుడికి పో బుద్ధిపుట్టలేదు. అయినా తప్పదు కాబట్టి బయలుదేరాడు. దారిలో యిందాక యిన్స్పెక్టరు తనతో అన్నమాటని నెమరు వేసుకుని నవ్వుకున్నాడు. నీకీ దెబ్బతో ప్రమోషన్ రావచ్చు నాయుడూ".

నాయుడుని యింట్లో ఎవ్వరూ తలెత్తి చూడలేదు. అతను మాట్లాడకుండా బట్టలు మార్చుకున్నాడు. పీటమీద కూర్చున్నతర్వాత అలివేలు మాట్లాడకుండా యింత వడ్డించిపోయింది. నాయుడు తలవంచుకుని అయిదునిమిషాల్లో తినటం ముగించాడు. తర్వాత అతను లేచివచ్చి పడక్కుర్చీదగ్గరకుపోతుంటే ముత్యాలు కనిపించింది ఒకమూలపడుకుని. నాయుడు ఏమనుకున్నాడో గాని ఆమె దగ్గరగాపోయి "ముత్యాలమ్మా" అని పిలిచాడు.

ముత్యాలు అతనివంక చూడలేదు.

"అన్నం తిన్నావా ముత్యాలమ్మా?"

తల అటువైపు త్రిప్పుకుంది ముత్యాలు. నాయుడు హతాశుడై నిశ్శబ్దంగాపోయి పడక్కుర్చీలో కూలబడ్డాడు. "నిజంగా నేను తప్పు చేశానా? లేకపోతే వీళ్ళందరూ నాతో ఎందుకని మాట్లాడరు?" అనుకున్నాడు చుట్ట ముట్టించుకుంటూ.

నాయుడు ఆ సాయంత్రం, మరునాడుకూడా తన డ్యూటీమీద పోయి వచ్చాడు. ఒక్క సారిమాత్రం తిరిగి రాఘవుల్ని పలకరించటానికి ప్రయత్నించాడు. రాఘవులు యితని మాటలు వినకుండానే అక్కడికి నుంచి కదిలేదాకా విదిలించి కొట్టాడు. అతనికి యింటికి వద్దామన్నా భయం పుట్టసాగింది. భార్య అలివేలు నోటిగుండా ఏమాట వచ్చినా తనగురించే అవుతూ వచ్చింది. "నీకు హృదయం లేదు. రాక్షసుడివి" అంది ఒకరోజు.

"నిజంగానా? నే నంత క్రూరుడనా? నాకు హృదయంలేదా?" అనుకున్నాడు నాయుడు.

ఇంట్లో యిలా వుండటంవల్ల అతనికి మనశ్శాంతి కూడా దూరమైంది. తన కుటుంబంలోని వాళ్లే తన శత్రువులు అని తెలుచుకున్నప్పుడు అతని హృదయం ఝల్లుమనేది. ఇందరికీ తను విరోధి కావ

టానికి కారణం ఏమిటి? తనకు హృదయం లేక పోవటమా? తను ఘోరమైన తప్పు చేయటమా?

నాయుడికి ఎక్కడికిపోయినా, ఏంచేసినా ఒకటే ప్రశ్న ఎదురయ్యేది. తను తప్పు చేస్తున్నాడా?

ఈ ప్రశ్నకు నాయుడు మొదట్లో సమాధానం చెప్పుకున్నాడు. తప్పు చెయ్యలేదని, తన ధర్మం తను నెరవేర్చుకున్నాడని. కాని రానురానూ అతనికి అనుమానం పుట్టసాగింది తను తప్పుచేశాడేమోనని.

ప్రతిక్షణం అతన్ని అనుమానం వేధించసాగింది. బయటికి వెళ్తే దహించివేస్తున్న ఆలోచన్లు. ఇంట్లో నిత్యసమరం. ఒకటి రెండుసార్లు రాఘవుల్ని పలకరించబోతే తనకు జరిగిన అవమానం.

"నే నెప్పుడైనా విడుదల కానియ్యి. నిన్ను పీక పిసిగి చంపుతాను చూడు."

తనని చూస్తూ రాఘవులు పళ్లు కొరుకుతూ అ నేమాట అతని తలలో గిర్రున తిరిగేది. నిజంగా తన మీద రాఘవులు అంతగా మండిపడి పోతున్నాడా?

దాదాపు తనతో పరిచయం ఉన్నవాళ్లందరికీ తెలిసింది రాఘవులు తన బావమరిదేనని. ఒక బిరుదుకూడా తగిలించారు స్నేహితులు తనికి—'పులి వంటివాడు' అని. ఆమాట విని నిర్జీవంగా నవ్వుకునేవాడు నాయుడు. "మనుషుల ప్రకృతు లింత విభిన్నంగా ఎందుకుఉంటాయి? అందరూ ఒకే దృక్పథం మీద నడిస్తే ప్రపంచమే తల్లక్రిందు లవుతుందా?" అనుకునేవాడు.

ఆరోజు సాయంత్రం యింటినుంచి బయటకి పోబోతున్నాడు నాయుడు. అలివేలు ఏమనుకున్నదో వచ్చి అతన్ని అటకాయించింది.

"ఇదిగో నిన్నే. నువ్వు మనిషి వేనా?" అన్నది గట్టిగా.

"నిజమే. నేను మనిషి నేనా?" అని ప్రశ్నించుకున్నాడు నాయుడు తనని తాను.

"మాట్లాడకుండా అలా గుడ్లగూబలా చూస్తావేం?" అంది అలివేలు.

"ఏం మాట్లాడను?" అనుకున్నాడు నాయుడు.

"నీకు సిగ్గులేదూ?"

నాయుడు మాట్లాడలేదు,

"నీకు పౌరుషంలేదూ?"

నాయుడు నోరు మెదపలేదు.

నాయుడి మౌనంచూసి అలివేలుకు చిర్రెత్తుకు వచ్చింది. "ఎన్నన్నా బదులు చెప్పవేం? మా మాటలు అంత లెక్కలేకుండా పోయాయా? అది పచ్చినుంచి నీళ్లు ముట్టుకోకుండా అఘోరించిపోతుంటే నీకేం పట్టలేదనుకున్నావా? అది తిండిలేక చచ్చిపోతే ఆ వుసురు ఎవరికి తగుల్తుందో తెలుసా? రేపు వాడి మీద బనాయించిన కేసును గట్టిపరిచి శిక్ష ఎక్కువగా వేయిద్దామనే ఆలోచనతోనే సతమత మయిపోతున్నావా?" అంతకంతకూ ఆమె కంఠ స్వరం హెచ్చుస్థాయిని అందుకుని చివరికి ఏడుపులోకి దిగింది.

"మాఅవస్థ చూస్తూ నీకు జాలి కలగదేం? మేమిద్దరం యిలా అరిచి అరిచి చచ్చిపోవటం నీకిష్టమేనా? నీదారిన నువ్వు యిలా తిరగటం న్యాయమేనా?" అనడిగింది ఏడుస్తూ.

నాయుడు దిగ్భ్రాంతుడై నిలబడిపోయాడు.

"ఇదిగో. నీ కిదే చెప్పటం. ఏమన్నా చెయ్యి. నా తమ్ముడు ఆ యినుపకడ్డీల వెనక బ్రతికటం నేను సహించలేను. నిన్నా మొన్నా పోయి చూసొచ్చినప్పుడు వాడిస్థితి చూసి గుండె నీరయిపోయింది. నా తమ్ముడ్ని నాకు తెచ్చిపెట్టు. ఇక్కడుండటం నీకంత కష్టంగావుంటే యిక్కడ్నుంచి వెళ్ళిపోతాం. ఏమూరుమూలో బ్రతుకుతాం"

నాయుడు చలించి పోతున్నాడు.

అలివేలు తిరిగి రెట్టించింది. "చెప్పవేం? నా తమ్ముడ్ని నాకు తీసుకురావా? నీ కళ్ళముందే మేము చచ్చిపోవాలని వుందా? ఇదిగో ఈ కత్తిపీట. దీంతో నా మెడ తెగనరుకు. లేకపోతే నే నేనరుక్కుంటాను" అంటూ ఆమె కత్తిపీట తెచ్చి అతని కెదురుగా నిలబడ్డది. నాయుడి గుండె దడదడ లాడిపోయింది. అక్కడ ఒక క్షణం నిలబడలేకపోయాడు. గిరుక్కున తిరిగి గుమ్మం దిగి బయటకు వెళ్ళిపోయాడు.

ఆలోచన్లతో అతని బుర్ర తిరిగిపోతూంది. వీధిమలుపు తిరిగేటప్పటికి కానిస్టేబులు ఒకడు ఎదురై సెల్యూటు చేశాడు.

"ఏమిటి?" అని అడిగాడు నాయుడు.

"ఇన్‌స్పెక్టరుగారు ఒకసారి మిమ్మల్ని పిల్చుకు రమ్మన్నారండి." నాయుడు ఆ కానిస్టేబులుతో

కలిసి స్టేషన్‌కి పోయాడు. ఇతను వెళ్లేటప్పటికి ఇన్‌స్పెక్టరు ఎదురుచూస్తూ కూర్చున్నాడు.

"ఏమిటి సార్?" అనడిగాడు నాయుడు.

"జైలు వార్డన్ అగస్మాత్తుగా సెలవు పెట్టాడు. నిన్ను టెంపరరీగా వార్డెన్‌గా నియమించాలని సూపరింటెండెంట్ గారు ఫోన్‌లో చెప్పారు" అన్నాడు ఇన్‌స్పెక్టరు.

సరేనన్నాడు నాయుడు.

అతనికీవార్త ఎక్కువ ఆశ్చర్యంకూడా కల్గించలేదు. కాని తాళం చెవులగుత్తి అతని కందిస్తున్నప్పుడు చేతులు కంపించాయి.

నాయుడు ఆరోజు యింటికి పోదల్చుకోలేదు. చీకటి పడేదాకా అక్కడా యిక్కడా గడిపి తర్వాత హోటలుకుపోయి భోజనం చేశాడు. ఈ కొద్ది రోజుల్లోనూ అతని ముఖంలోకూడా తీవ్రమైన మార్పు వచ్చింది. ముఖం చాలావరకూ పీక్కుపోయి దవడలు కొంచం లోపలికి పోయాయి. మనిషి కొంచం నీరసించాడు.

నాయుడు భోజనం ముగించి చేతులు కడుక్కుంటూ అనుకున్నాడు; "రాఘవులికి శిక్ష ఏమాత్రం తక్కువపడేందుకు అవకాశం లేదు. ఇంకో నాలుగు రోజుల్లో వాడి కేసు కోర్టులోకికూడా ప్రవేశించబోతూంది" అని.

తర్వాత స్టేషన్‌కు వచ్చాడు. ఆకాశమంతా మేఘావృత్తమై వుంది. అప్పుడప్పుడూ బ్రహ్మప్రళయంగా ఉరుములు ఉరుముతున్నై. దట్టంగా వ్యాపించిఉన్న చీకటిని ఒక్కొక్క క్షణంసేపు కాంతివంతం చేస్తూ మెరుపులు మెరుస్తున్నై.

నాయుడు ప్రకృతిని పరికించేస్థితిలో లేడు. ఒక్కొక్క సెల్ దగ్గరకుపోయి ఖైదీలని పలకరించిపోతున్నాడు. రాఘవులున్న సెల్ దగ్గరకు పోయేటప్పటికి అతని వళ్ళు జలదరించింది. ఆ చిమ్మ చీకటిలో రాఘవు లేంచేస్తున్నాడో చూడాలని ప్రయత్నించాడు. అతను వున్న కొట్లో ఏమాత్రం అలికిడి అవటంలేదు. మెరుపు మెరిసినప్పుడు చటుక్కున చూసి "నిద్రపోతున్నాడప్పుడే" అనుకున్నాడు.

పదయ్యేటప్పటికి బాగా గాలిరేగి గాలితో వానకూడా పెద్దపెట్టున కురవసాగింది. స్టేషన్ చాలావరకూ నిశ్శబ్దంగా వుంది. సెంట్రీ డ్యూటీలో ఉన్న పోలీసు గంటలు కొట్టివచ్చి వానలో ఏం చెయ్యటానికీ పాలుపోక మండువాలో దుప్పటి కప్పుకుని ఒకమూల కూచున్నాడు.

నాయుడు వానపడకుండా ఒకమూల నిల్చుని వున్నాడు. సెంట్రీ మూలకూచోవటం అతనికి తెలుసు. అయినా ఏమీ అనకుండా వూరుకున్నాడు. స్టేషన్‌లో ఖైదీల్తో సహా అంతా నిద్రపోతున్నట్టుగా వున్నారు.

నాయుడు వెచ్చదనానికి చుట్ట ముట్టించి గట్టిగా పీలవసాగాడు. ఏంచేసేటట్లిప్పుడు? పడుకుని నిద్రపోవటమేనా తనపని?

తను బయల్దేరినప్పుడు యింట్లో భార్య అన్న మాటలన్నీ గుర్తుకొచ్చాయి. అంటే ఆమె ఉద్దేశం వాడ్ని...ఆ రాఘవుల్ని...విడిపించమనా?

నాయుడు కంపించాడు. గాలి విసురుకి వాన జల్లువచ్చి మీద పడుతున్నది. ప్రక్కకి తప్పుకుని నిల్చున్నాడు.

తను మంచివాడు కావాలి. భార్య దృష్టిలో, ముత్యాలు దృష్టిలో, రాఘవులు దృష్టిలో మంచివాడు కావాలి. అంటే రాఘవుల్ని దొంగచాటుగా విడిపించాలి.

నాయుడి శరీరం గగుర్పొడిచింది. కల్లోకూడా వూహించని ఆలోచన, తన వ్యక్తిత్వాన్ని పరిహసించే ఆలోచన యిప్పుడెందుకు రావాలి? తన పాతికేళ్ల అనుభవం యిటువంటి పని ఒకటయినా, ఒక్కరి చేతయినా వేలుపెట్టి చూపించుకునే విధంగా చేశాడా? అలా చెయ్యటం తనకు చేతవునా? ఒక్కనాడయినా తప్పుచేశాడా?

ఉలిక్కిపడ్డాడు ఒక్కసారిగా. తను యిప్పుడు చేసిందేమిటి? రాఘవుల్ని బంధించటం అనేమాటకు అర్థమేమిటి? భార్య తనను ప్రతిక్షణం ఏవగించుకుంటున్నదెందుకు? తన మనసు మనసులో లేకుండా, శాంతి లేకుండా, లోపల ఏమూలో బాధ పెకలించుకు వస్తున్నదెందుకు?

తను తప్పుచేశాడు.

అవును. రాఘవులు తనకు కావల్సినవాడు. భార్య తమ్ముడు. అతన్ని బంధిచటం క్షమించకూడని తప్పు.

ఈ తప్పుకు ప్రాయశ్చిత్తం చేసుకోవాలంటే ఏంచెయ్యటం? నాయుడు తనని తాను గట్టిగా

ప్రశ్నించుకున్నాడు. ఎన్ని విధాల ఆలోచించినా, ఎన్ని విధాల కాదనుకున్నా ఒక్కటే జవాబు లభించింది. రాఘవుల్ని విడిపించటం.

అతని గుండె దడదడ కొట్టుకుంది. రాఘవుల్ని విడిపించటమా? సామాన్య కార్యమా అది? తర్వాత తానేమయి పోతాడు? తన ఉద్యోగం ఏమయి పోతుంది? తన స్థితి ఏవిధంగా మారిపోతుంది?

ఫెళ్లుమని వీచిన గాలికి నాయుడు నిలుచున్న గోడదగ్గర కిటికీ తలుపులు విడిపోయి పెద్దగా శబ్దం చేశాయి.

ఒక్క క్షణం నాయుడు తెల్లబోయి తిరిగి ఊహాప్రపంచంలో పడ్డాడు. ఆ తర్వాత తను ఏమయినా అయిపోనీ! అదే తను చేసినతప్పుకు ప్రాయశ్చిత్తం. తను రాఘవుల్ని విడిపించి తీరాలి. కుటుంబం దృష్టిలో మంచివాడు అనిపించుకోవాలి.

నాయుడు తేరుకుని ఒకసారి నలువైపులా చూశాడు. మెల్లిగా అడుగులు వేసుకుంటూపోయి మూల నక్కి పడుకున్న సెంట్రీవద్దకుపోయి పరిశీలించాడు. అతను గాఢంగా నిద్రపోతున్నట్లు తేలింది. నాయుడిలో యుక్తాయుక్త జ్ఞానం నశించి పోయింది. నిమ్మదిగా అడుగులు వేసుకుంటూ రాఘవులున్న సెల్ వైపు నడిచాడు.

నేలమీద ప్రవహిస్తున్న నీటిలో అతను ఎంత నిమ్మదిగా నడుస్తున్నా చప్పుడు అవుతూనేవుంది. రాఘవులున్న దగ్గరకి పోయే కొద్దిసేపట్లో నే అతను చాలావరకూ తడిసిపోయాడు.

చీకట్లో తడుముకుంటూపోయి కటకటాల తలుపుదగ్గరకుపోయి నిలిచాడు నాయుడు. రాఘవులు మెలకువగా వున్నాడేమోనని ఒక్క నిమిషం ఆగాడు. ఎటువంటి చప్పుడూ లేకపోయేటప్పటికి జేబులోంచి తాళం చెవులగుత్తి బయటకి తీశాడు. అతని చెయ్యి అపరిమితంగా వణికిపోయింది.

"నేను తప్పు చేస్తున్నానా?" అనుకున్నాడు నాయుడు. అటువంటిస్థితిలోకూడా యీ ప్రశ్నకి ఒక్కసారిగా నవ్వు వచ్చింది.

తప్పు—ఏది తప్పు? రాఘవుల్ని బంధించటం తప్పా? విడిపించటంతప్పా? ఏదిచేస్తే ప్రపంచం తన్ను మెచ్చుకుంది? ఏదిచేస్తే కుటుంబం తనని మెచ్చుతుంది?

తప్పుకీ, ఒప్పుకీ మధ్య తేడాని ఆలోచించే వ్యవధి లేదు నాయుడికి. చటుక్కున తాళం తీసి వేశాడు.

ఎలా రాఘవులికి తెలియజెప్పటం? అతనిని పేరుపెట్టి పిలిచే ధైర్యం తనకు లేదు. ఏమీ తోచక తాళాన్ని యినుప కటకటాలకి వేసి గట్టిగా కొట్టాడు. రాఘవులు మేలుకొంటున్నట్లు అనుమానం కల్గగానే ఛివాలున ఒక అడుగు యివతలికి వేసి గబగబ వానలో తడుస్తూ ప్రహరీ గోడదగ్గరకు పోయి నిలబడ్డాడు. రాఘవులు తప్పించుకు పారిపోతాడు. అంతవరకూ నిశ్చయం. వాడు పారిపోయేముందు తను ఆపి ఒక్కసారి మనసారా క్షమాపణ చెప్పుకోవాలి. తర్వాత తను ఏమయినా అయిపోతాడు. రాఘవులు, తనభార్య ఒక్కసారి తనను మంచివాడు అనుకుంటే చాలు.

తన నెవరూ పరికించటల్లేదుగదా అనుకున్నాడు నాయుడు. ఆ చీకట్లో నే చుట్టూ చూడటానికి ప్రయత్నించాడు. వాన పడుతున్న చప్పుడు తప్ప యింకేం వినిపించటం లేదు.

నాయుడు వానలో తడిసిపోతూ నిల్చున్నాడు. నీటిలో ఎవరో మెల్లిగా అడుగులు వేస్తున్నట్లు అతనికి అస్పష్టంగా వినిపించింది. తననితాను సంబాళించుకుని జాగ్రత్తగా వినసాగాడు. అడుగుల చప్పుడు అంతకంతకూ సమీపించసాగింది.

నాయుడు ఆ చీకట్లో నడుస్తున్న వ్యక్తిని చూడటానికి ప్రయత్నంచేశాడు.

ఒక మానవశరీరం అతన్ని యించుమించు రాసుకుంటూపోయి ప్రహరీ గోడని ఎక్కటానికి ప్రయత్నిస్తున్నది. నాయుడు తడుముకుంటూ పోయి ఆ వ్యక్తి భుజంమీద చెయ్యి వేశాడు. అవ్యక్తి త్రుళ్ళిపడి యిటువైపు తిరిగినట్లుగా తోచింది నాయుడికి.

అదే సమయానికి కళ్ళు మిరుమిట్లు కొల్పుతూ పెద్ద మెరుపొకటి మెరిసింది. నాయుడికి ఆ వ్యక్తి ముఖం బాగా కనిపించింది.

"రాఘవులూ" అన్నాడు వణుకుతున్న గొంతుతో.

"నువ్వేనా? నువ్వా? నన్ను మళ్లీ పట్టుకుందామని వచ్చావా? తిరిగి నన్ను పట్టుకుందామనే?" రాఘవులు కఠినంగా పలుకుతూ నాయుడి కంఠంమీద చెయ్యివేసి బలం కొద్దీ నొక్కివేయసాగాడు.

నాయుడు వదిలించుకు నేందుకు ప్రయత్నం చెయ్యలేదు. పీక నొక్కుకుపోతూండగా, ఉక్కిరిబిక్కిరి అయిపోతూండగా, అతి కష్టంమీద గొంతు పెగుల్చుకుని "నా తప్పు...నాతప్పు..." అంటూ అస్పష్టంగా గొణిగాడు.

నాయుడి మెడ రాఘవులి చేతుల్లో మెలికలు తిరిగిపోయింది. ఆఖరిసారిగా అతనన్నమాట లవే. ఒక్క రక్తపుచుక్క అతని నోటిని పెల్లగించుకుని బయటికి వచ్చింది.

రాఘవులు నాయుడి శరీరాన్ని వదిలివేశాడు. దబ్బుమని క్రిందపడిపోయింది. తర్వాత ఒక గొడ్డు సూలుకు మూలిగి ప్రహరీగోడ దూకి బయటి చీకట్లో కలిసిపోయాడు.

నాయుడి శరీరం ఆ చీకటి అడుగున మాయమయిపోతూ, వానకి తడుస్తూ అలానే వుండిపోయింది. అతని నోట్లోంచి బయటికి చిమ్మిన ఒక్క రక్తపు బొట్టూ, కురుస్తున్న వానలో ఎప్పుడో కలిసిపోయింది.

జలద మార్గము

శ్రీ పుట్టపర్తి నారాయణాచార్యులు

కాంత లతికాంతర ని
తాంత భృంగీగణము
కుంతలంబునఁ* జూడవోయీ!
భూకాంత
కుంతలోపమ దేశమోయీ!
రతితాంత
కాంతా నఖాంతర్లతాంతాహతములై—ది
గంతాల కొకనాఁడు కమ్మవీణెలు మ్రోసె!
కుంతలంబును జూడవోయీ!
భూకాంత
కుంతలోపమ దేశ మోయీ!

కన్నడపు పడతుకల
గరువంపు చూపులకు
మెఱపునే మఱచిపొయ్యేవూ!
'హంపి' పొలి
మేరలే చుట్టి చుట్టేవూ!
'కొండవీ
డు'న్నదోయీ ముందు నిన్ను నాహ్వానించు
పౌరుషము రూపైన పంటరెడ్లను చూపి
మెఱపునే మఱచిపొయ్యేవూ!
'హంపి' పొలి
మేరలే చుట్టి చుట్టేవూ!—

—'మేఘదూతము'నుండి —

---

* విజయనగర సామ్రాజ్యమునకు నాడు 'కుంతలదేశ' మని పేరు—'విషయఃకుంతలో నామ్నా, భూకాంతాకుంతలోపమః'—(బుక్కరాయలశాసనము)